

658 MB kollektív emlékezet

Centrul pentru Memorie Audiovizuală /
Center for Audiovisual Memory
București: Fundația Arte Vizuale /
Pro Helvetia, CD-ROMania é. n.

Miközben belépek az Audiovizuális Memória Központjába (*Centrul pentru Memorie Audiovizuală/Center for Audiovisual Memory*), és a virtuális előcsarnokban nyelvet választok (román, angol), a szavakkal játszom magamban: vajon itt a *memória* inkább csak digitális tárhelyet vagy a kollektív emlékezet valamiféle szofisztikáltabb kifejeződési formáját jelenti-e? Hiszen a központot megtestesítő CD-ROM leporellószerű kísérlapjairól már tudom: a romániai *Fundația Arte Vizuale* (Vizuális Művészetek Alapítványa, www.fav.ro) digitális archívumáról van szó, amit a svájci *Pro Helvetia* kulturális közalapítvány támogatásával, illetve a *Muzeul Țăranului Românnal* (Román Parasztok Múzeumával) együttműködésben hoztak létre azzal a céllal, hogy az „eltűnés veszélye által fenyegetett hagyományos tevékenységeket” (mesterségeket, szokásokat és művészeteket) digitálisan megörökítsék. Ismét kiderül tehát: még mindig a huszonegyedik órában vagyunk, ezúttal pedig a digitális forradalom – összekapcsolódva a folklorizmus legújabb hullámával – teszi érdekessé a gyors, mégis mindenre kiterjedő leletmentést. A koncepció hangsúlyos része továbbá, hogy alapvetően nem elkészült alkotásokat, tárgyakat, hanem gyakorlatokat, az alkotás folyamatát helyezi a középontba. Ez mindjárt előrevetíti, hogy az archívumban – sok egyéb mellett – helyet kapó tárgyak nem használatuk, személyes vonatkozásaik és jelentéseik alapján, hanem még mindig elkészítési módjuk miatt jogosultak a digitális megörökítésre. Ugyanakkor ez a megörökítési mód összefügghet a mesterségbeli tudás szellemi kulturális örökségként való jelenlegi felértékelődésével is. A részben új gyűjtésekből származó, részben az ország különböző múzeumaitól kapott, folyamatosan szaporodó digitális felvételek teljes korpuszát az alapítvány őrzi, a kutatók és érdeklődők ott, a szervezet valós tereiben (Bukarestben) és idejében tekinthetnek bele az összesbe. A CD-ROM a korpusz valamifajta válogatása során állt össze, de a szelekció módja és pontos célja – csupán ízelítő? – homályban marad.

Amint a központ virtuális folyosóira továbblépek, a leporelló által ígért koncepció igen egyszerű képe tárul elém. Öt bejáratot (menüpontot) találok itt, melyek különböző körítés nélkül egyes médiumok és azok eredete szerint engednek tovább: sorrendben jelenkori videofelvételek (132 felvétel hagyományos néprajzi tematika szerint tagolva: népművészet, szokások, mesterségek), film- és videoarchívum (33 felvétel népművészet, szokások és „egyéb” besorolásban), recens fotófelvételek (közel négyszáz darab földrajzi tagolásban), archív fotók (közel ezer darab az eredeti gyűjtemények

szerinti tagolásban), végül hangarchívum (127 felvétel ugyancsak földrajzi egységek szerint) követik egymást. Örülhetnék is akár, mondván, a nem túl eredeti „konceptió” megáll a fotográfus és az operatőr témaválasztásának, fókuszpontjának, illetve a digitalizáló muzeológusok szelekciójának szintjén, és nem kínál föl az audiovizuális állomány mellé szűkre szabott textuális értelmezéseket. Vagyis lehetővé teszi számomra az egyéni olvasat és emlékezeti stratégia kialakítását, azt az élményszerű befogadást, amire manapság a legnagyobb kereslet van (lásd Ébli 2003; Fejős 2003a; György 2003). Az archívum azonban oly mértékben nélkülözi a kísérő szövegeket, hogy helyenként nemhogy a nyilvántartási adatokat nem lehet rendesen megtalálni, hanem többnyire a legalapvetőbb paraméterekre sem derül fény. A képek alatt például csupán a fájl neve olvasható, ami olykor a felvétel helyszínét, netán évszámát foglalja magában, de sokszor ezeket sem (ráadásul az angol verzióban is a román szavakat tartalmazó fájlnevek olvashatók). A vizualitás és az élményszerűség már annyira fontossá vált, hogy a felvételek egyéb adatszerű vonatkozásai, kontextusai végképp lényegtelené válnak? A potenciális kutatók számára biztos nem, holott nekik is ajánlják az anyagot. Mind ezen túl a médiumok szelekciója és elrendezése teljes véletlenszerűségről tanúskodik – ez akkor is meglepő, ha a CD-ROM csak ízelítőt kíván nyújtani. A video- és hangfelvételeknél érezhető némi következetesség, de a képeken városi és falusi épületektől tárgyakon, múzeumi installációkon, szokásokon, táncokon át zsánerképekig és portrékig (beleértve szakemberek arcképeit is) már minden megtalálható, vegyítve a fényképet nyomatokkal, rajzokkal és festményekkel. Az archív anyagok forrásai csak a mozgóképek és fotók esetében derülnek ki (a bukaresti Román Akadémiai Könyvtár, az Etnográfiai és Folklorisztikai Intézet, a nagyszebeni Astra Múzeum, a brassói és máramaroszigeti néprajzi múzeumok, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum és néhány felvétel esetében egyéb intézmények is). Maguk a felvételek jó minőségűek (igaz, az alig néhány másodperces mozgóképek a mondat/ének/tánc közepén megszakadnak – talán az „ízelítő” szándék miatt), az állomány védelme (másolhatatlansága) ugyanakkor könnyen megkerülhető.

A CD-ROM a múzeumok fokozódó versenyhelyzetét és hálózati betagozódását is kellőképpen érzékelteti. A különböző intézmények anyagai az alapítvány munkatársai által készített recens felvételek között egyenrangúan jelennek meg, mindenfajta hierarchia nélkül. S mik ezek a recens anyagok? A digitális forradalommal (egyrészt az újfajta identitáskonstrukciók és azok reprezentációja, másrészt a „leletmentés” potenciális új technológiája miatt) többszörösen összefüggő legújabb folklorizmus több helyütt tetten érhető. Ahogy a „huszonnegyedik óra”, úgy az „etnográfiai jelen” (vö. Fejős 2003b) is kitolódik: a CD-ROM-on megjelennek olyan jelenkori „néphagyományok” (kismesterségek, szokások és művészeti tevékenységek egyaránt), melyek a néprajztudomány egykori kánonjában nem szerepeltek, vagy egyenesen ismeretlenek voltak még, azonban ezek újfent mintha valaminek a „továbbélését”, „ápolását” reprezentálnák. Kérdéses ugyanakkor, hogy hova helyezhetők az olyan fényképek és mozgóképek, melyek például állatvásárokon készültek, vagy melyeken – mint téma – Románia-szerte ismerős lovas szekér halad el a kamera előtt. Semmi nem utal arra, hogy ezek nem az „etnográfiai jelenre”, hanem egy másfajta jelenkor-dokumentálási koncepcióra építenének. És a készítők mégsem elégednek meg az „etnográfiai jelen” meg-

lévő múzeumi anyagaival, hanem a projekt 1999-es megindulása óta folyamatosan új felvételeket készítenek országszerte.

Miközben az archívum egyszerre tanúskodik a mai társadalom *információs, hálózati és konvergáló* jellegéről (technológiája és az együttműködő intézmények révén), illetve a *civil szféra* növekvő jelentőségéről (az archívumot fenntartó alapítvány révén), ezáltal az emlékezet kanonizálásában egykor monopóliumot élvező múzeumszentélyek rejtett anyagainak demokratikus szándékú, az interaktivitást és a nemzetközi örökségszerepet is serkentő hozzáférhetővé tételéről (vö. Ébli 2003; Fejős 2003a; György 2003: 145–182, más megközelítésben: Rab 2004), a kiadvány egésze mégiscsak valamiféle zavart, kánon hiányában keletkező koncepciónélküliséget sejtet. A leporelló mindössze így összegzi a munka fő célját: „[...] a konzerválási eljárás révén olyan kulturális örökséget gyűjtünk össze, amelyre hitünk szerint a jövőben Romániának és Európának is szüksége van”. Az alapítvány, amely egyébként a dokumentálás mellett például a kortárs kísérleti filmezést is támogatja, úgy tűnik, a „népi kultúrát” illetően nem keresi új diskurzusok lehetőségét, hanem – a múzeumszentélyek memóriatáraihoz hasonlóan – egyfajta archívumi láz részeseként muzealizál, és legfeljebb a nemzetközi turisztikai piacon jelenik meg közvetítőként, „kontaktzónaként”. De nemcsak a tartalom, hanem a forma is fölvet kérdéseket: mivel nyújt többet egy ilyen kiadvány az interneten hozzáférhető archívumokhoz képest az egyre terebélyesedő globális faluban, ahol a CD-ROM-ot éppúgy csak az szerezheti be, aki a világháló vonatkozásában is a „digitális szakadék” innenső oldalán találja magát? Amennyiben a CD-ROM nem koherens kulturális terméként jelenik meg, csupán adathalmazként, akkor zártsága és statikussága révén még kevesebbet is nyújt a világháló dinamikus, globális archívumaihoz képest. Hiszen az internet kínálatát figyelve még érzékletesebb a múzeumoknak és magának az alapítványnak a versenyhelyezete: ha csak a Youtube-on vagy a Google képkereső segítségével körülnézünk, néhány keresőszóval rengeteg – persze a mobiltelefonos felvételtől a stúdiófelvételig igen eltérő minőségű – hasonló anyagot találunk. És tegyük hozzá: az imént említett inkoherencia következtében – most csak állóképekre gondolva – a könyv formátumú katalógusokkal szemben is csupán kapacitása és alacsony költségigénye miatt élvezhet előnyt a CD-ROM. Természetesen mindez a kritika érvényét veszti, amennyiben az archívum határozottabban megjelenik az áramlások tereiben (az alapítvány honlapja átépítés miatt a kritika megírásakor épp nem volt elérhető).

IRODALOM

ÉBLI GÁBOR

2003 Ellentmondások forrása: a múzeum. *Café Babel* 45–46:77–85.

FEJŐS ZOLTÁN

2003a A Néprajzi Múzeum az ezredfordulón. Múlt, jelen, jövő. *In* uő: *Tárgyfordítások. Néprajzi múzeumi tanulmányok.* 17–38. Budapest: Gondolat.

2003b Az etnográfiai jelen mint időszemléleti probléma. *In* *Léptékváltó társadalomtörténet.* K. Horváth Zsolt – Lugosi András – Sohajda Ferenc, szerk. 65–74. Budapest: Hermész Kör – Osiris.

GYÖRGY PÉTER

2003 Az eltörölt hely – a Múzeum. A múzeumok átváltozása a hálózati kultúra korában. New York, Természettörténeti Múzeum – egy példa. Budapest: Magvető.

RAB ÁRPÁD

2004 Néprajz az információs társadalomban. A kulturális örökség digitalizálása. Információs Társadalom 4(1):109–120.